

ARTICLES CENTRALS

De la ràbia a l'organització. Joventut mexicana en la reconstrucció de pau

Alicia Reynoso Peña

Psicòloga, ITESO Universitat Jesuïta de Guadalajara, Mèxic

L'objectiu d'aquest text és rescatar el paper dels i les joves mexicans en els processos de reconstrucció de la pau necessaris i urgents a Mèxic. Els nivells de violència assolits actualment afecten greument l'experiència de la vida quotidiana del jovent. Atesa la por i el terror que se sembla, la desconfiança en les institucions i la desesperança generades pels governs, ser jove esdevé una condició de risc i privada de privilegis, però, alhora, és una condició plena de possibilitats de resistència.

El Mèxic actual no es pot desvincular de dos esdeveniments fonamentals per comprendre l'organització i mobilització dels i les joves mexicans en els últims anys. El primer esdeveniment és la desaparició de 43 estudiants a Ayotzinapa, a l'estat de Guerrero, l'any 2014. Aquest fet va desencadenar un malestar col·lectiu que agreujava la disconformitat amb el govern d'aquell moment. Cal esmentar, però, que abans de la presa de poder d'aquest govern, havia sorgit un altre moviment, #YoSoy132, com a oposició a Enrique Peña Nieto. #YoSoy132 exigia la democratització dels mitjans de comunicació, l'economia i l'educació. La paciència ja s'havia acabat i, quan es va revelar la participació de l'Estat en la desaparició dels alumnes de l'Escola Normal, es va desencadenar una indignació inèdita des de feia molts anys.

La condició d'estudiants dels desapareguts va crear un element identitari de summa rellevància, perquè, a partir de llavors, els joves comencéssim a viure un altre tipus de sensibilització anteriorment inèdita per a nosaltres. En els imaginaris dels i les mexicanes va ressorgir el dolor viscut el 1968 amb la massacre de Tlatelolco i es van activar les mobilitzacions estudiantils. La condició d'estudiant va tornar a esdevenir

una condició de risc. Això es va confirmar el 2018 amb un segon esdeveniment significatiu: la desaparició forçada de tres estudiants de cinema a la ciutat de Guadalajara. Els nois realitzaven un vídeo com a part de la seva formació professional, quan els capturaren els membres d'un càrtel del narcotràfic. Segons la història oficial o "veritat històrica", és a dir, segons la Fiscalia de Jalisco, van ser assassinats i desfets en àcid sulfúric. No obstant això, l'ambigüitat en les proves i la minsa precisió en les dades de la investigació van intensificar la ràbia i el malestar envers l'Estat.

“ Com ens cuidem en un país on la dignitat humana, la seguretat i les llibertats no són una prioritat? ”

En els casos dels 43 estudiants normalistes d'Ayotzinapa i els tres estudiants de cinema, un element que va accelerar la difusió dels casos fou l'activació immediata de les famílies i amistats dels implicats per fer visibles els fets i demanar justícia. A partir del desconcert causat pels successos relacionats amb la desaparició forçada d'estudiants, l'entramat de relacions entre els joves es va mobilitzar per generar una infinitat d'estratègies per manifestar la ràbia envers la violència estructural, evidentment implicada en els fets. D'altra banda, l'organització dels joves va servir per repensar com podem tirar endavant perquè s'atorgui a la cura un paper preponderant; és a dir, com ens cuidem en un país on la dignitat humana, la seguretat i les llibertats no són una prioritat?

Aquests fets van produir un trencament de la quotidianitat, a les universitats, als carrers i a les xarxes socials. A les universitats s'hi van fer aturades actives, assemblees i xerrades per reflexionar sobre accions col·lectives. Al carrer hi sovintejaven els actes simbòlics, les marxes i les consignes per manifestar el malestar en l'espai públic. Les xarxes socials es van omplir d'informació sobre els casos i de cartells de recerca; i es van gestar debats i discussions sobre els fets. Sens dubte, les famílies han estat les més afectades i les més implicades en aquests processos; i el paper dels i les joves és crucial per comprendre com se sostenen aquests moviments d'indignació. Cal

assenyalar que les universitats, els carrers i les xarxes socials són espais de privilegi, de manera que els sectors més mobilitzats són alhora els més privilegiats.

De mica en mica, la implicació en allò polític s'estén a mesura que les afectacions ho exigeixen. L'increment de la violència i la por desmesurada amb què vivim esdevé gradualment quelcom de generalitzat, fins que, malgrat que encara es guardin molts silencis i es preservin els privilegis d'uns quants, avui dia s'obren diàlegs que potser en altres circumstàncies no s'estarien despertant. La sensació de terror, descontent, desil·lusió i afartament ens han fet donar nom i visibilitat a algunes necessitats compartides.

Davant d'aquest escenari de violència, s'ha passat de la indiferència a la indignació. És notori com hi ha cada vegada més implicació amb els fets polítics i econòmics que marquen el país. Ja no és tan comú escoltar "no m'interessa la política", com era tan habitual quan érem nens i nenes, perquè, a mesura que hem crescut, ens hem adonat de com era de perillosa aquesta indiferència en un país que ens exigeix utilitzar totes les eines, accions, reflexions i resistències a l'abast.

“ Davant d'aquest escenari de violència, s'ha passat de la indiferència a la indignació ”

Tal com ens enfrontem a la desaparició forçada de milers de joves al país, en els últims anys la violència femicida s'ha incrementat brutalment i ha afectat, en particular i cada cop més, la vida de les dones joves. L'assassinat de Lesvy Berlin a la UNAM, la universitat més reconeguda del nostre país, va fer ressonar la indignació i la ràbia i va desembocar en l'activació de múltiples xarxes de dones. El lema #NiUnaMenos, que ja havia estat promogut per les argentines, es va tornar l'emblema d'una demanda necessària i urgent al nostre país. Ha estat útil en el procés de visibilització de la incapacitat institucional i l'astoradora onada de femicidis, davant de la qual ni tan sols les universitats i espais molt reconeguts són espais segurs. El cas de Lesvy és un dels milers que esdevenen al nostre país. Avui dia es registren nous femicidis cada

dia, de manera que l'estat d'alerta ens incita a mobilitzar-nos.

És important parlar dels moviments de dones en els darrers anys, atès que el feminisme s'ha anat configurant d'altres maneres i amb altres significats en el sentit comú de les mexicanes. "Feminisme" solia ser una mala paraula, amb connotacions de radicalisme o exageració, mentre que avui dia veiem noies de 13 anys que s'assumeixen feministes amb tota la seguretat de pensar que són elles mateixes les que han de vetllar pels seus drets. A partir del sorgiment del debat sobre la despenalització i legalització de l'avortament, les reflexions al voltant de la decisió sobre els nostres cossos s'han convertit en una línia definidora per identificar on rauen les possibilitats de defensar-lo. En molts casos, l'organització i la cura entre dones ha estat la resposta. Fa anys, en les marxes i espais de trobada feministes hi veiem les mateixes cares gairebé sempre. Darrerament, la necessitat de qüestionar-se les veritats absolutes que ens han ensenyat culturalment s'ha convertit en part dels processos crítics i autocrítics.

És evident que el discurs i les pràctiques feministes permeen les vides de les joves. Som testimonis de com, tant dins com fora de les universitats, es formen col·lectius feministes, seminaris, trobades, etc. A més, cada vegada s'intensifica més l'exigència de protocols d'atenció a la violència de gènere, així com la demanda de capacitacions per al professorat en matèria de perspectiva de gènere i de matèries especialitzades en aquest àmbit, la qual cosa abans semblava un somni llunyà per a les universitàries mexicanes. Veiem trobades de dones organitzades per les companyes zapatistes, espais autònoms, col·lectius i espais continus de formació política entre dones de totes les edats. Aquestes accions impulsades pels feminismes generen pràctiques de cura que, si més no, difereixen dels discursos hegemònics i paternalistes respecte de la seguretat i la cura. Les resistències feministes es caracteritzen per atorgar un paper central a la politització, la sororitat i els afectes, la qual cosa sens dubte apel·la a la reconstrucció de la pau. Les estratègies de cures feministes són clau per a la rearticulació de la col·lectivitat mexicana, perquè els feminismes ens han ensenyat quelcom sobre els significats i la potència de protegir la dignitat i la igualtat com a principis rectors de la nostra acció.

“ Una de les grans aportacions de la joventut envers un Mèxic menys violent ha estat el qüestionament de les relacions de poder que se’ns havia ensenyat a naturalitzar ”

Aquestes xarxes han produït, en els darrers anys, noves formes de protesta i organització per exigir una vida digna. L'objectiu no és buscar respostes i solucions proporcionades procedents de l'Estat, sinó ocupar els espais i apropiars-ne per construir noves formes de connectar-nos i de fer vida. Les vagues i aturades actives del #8M en són un exemple. Els feminismes han canviat el significat del Dia Internacional de la Dona (8 de març), que ja no és una celebració que reproduïx pràctiques i discursos patriarcals, sinó un recordatori del deute històric que té la societat amb les dones, amb un sentit polititzat.

Els imaginaris associats al jovent han generat la creença que la joventut és una etapa en què s'expressa indiferència davant el que ens ocorre al voltant, en la qual les preocupacions s'orienten a les relacions socials, a divertir-se i no responsabilitzar-se de la vida pròpia ni d'allò comú. No obstant això, els contextos actuals han fet que els joves creixin davant unes adversitats i uns perills que han afavorit la construcció d'un pensament crític des d'una edat molt menor. D'aquesta manera, el jovent mexicà està summament connectat amb les necessitats d'un país desbordat per la violència i necessitat d'estratègies per articular resistències.

Les universitats són encara nodes importants d'organització davant les violències. En altres fronts també hi ha accions en espais autònoms, joves indígenes que mantenen en peu de lluita aixecaments dels seus avis, joves que s'uneixen a col·lectius de mares que busquen els seus fills i filles desaparegudes, i propostes polítiques compostes per joves i alternatives als partits, a més de l'ús polititzat dels mitjans i les xarxes socials. S'obren múltiples possibilitats d'espais crítics orientats a la reflexió i l'organització al voltant de diverses qüestions: la violència de gènere, les cures col·lectives des de l'autogestió, els processos de gentrificació cada vegada més comuns a les ciutats

mexicanes, la desaparició forçada, la mobilitat urbana o la crisi ambiental, és a dir, una diversitat de problemàtiques que s'ententeixen constantment. Les arts, el periodisme, la investigació, les produccions audiovisuals i l'ús de les dades massives i les eines de geolocalització són alguns dels coneixements basats en la col·laboració interdisciplinària que es posen a disposició de la col·lectivitat, per a la configuració d'una millor ciutat i un millor país per a totes i tots. Són substancials en la construcció de la memòria històrica de totes aquestes accions col·lectives.

“ La construcció de pau a Mèxic ha de partir de les accions més quotidianes i del sentit comú, atorgant un paper central a la cura, l'amistat, la sororitat i la solidaritat ”

Més enllà de la participació estudiantil per mitjà de les universitats, els col·lectius autònoms o les eines professionals que fem servir els i les joves per resistir davant la violència, és important anunciar el valor de l'autocrítica en les nostres relacions socials i les nostres activitats quotidianes. És quelcom de reconegut que una de les grans aportacions del jovent envers un Mèxic menys violent ha estat el qüestionament de les relacions de poder que se'ns havia ensenyat a naturalitzar, el qüestionament dels ideals heteronormatius o, fins i tot, el qüestionament del sentit de la nostra educació, per exemple. Aquests elements transformen les interaccions que van construir la nostra vida; per això, l'exercici de l'autocrítica ens porta a relacions més solidàries i de cura mútua. Aquesta quotidianitat crítica canvia gradualment els imaginaris que envolten el jovent, de manera que ens permet pensar-la més enllà de la unitat, com a pluralitat de possibilitats que inclou la capacitat de trobar-se amb d'altres per qüestionar, repensar, reconstruir i construir un país més digne per a totes i tots.

No podem ignorar que, en la mateixa mesura que s'ha incrementat la participació en els processos d'organització, la polarització de discursos s'ha fet més present en les converses actuals, de manera que s'han produït tensions entre les formes amb les quals ens identifiquem. No sembla haver-hi matisos en com ens posicionem davant

d'una cosa: o bé s'és "de dreta" o "d'esquerra", "radical" o "moderat", la qual cosa priva d'espai per a la comprensió dels processos complexos i exclou tots els factors més enllà del blanc i el negre, com si no hi hagués més alternativa. Així, quan es parla d'un tema d'interès comú, sembla haver-hi la necessitat d'imposar un pensament sobre els altres; es tracta de convèncer, més que no de construir. Veiem la presència de discursos d'odi dirigits contra aquells que identifiquem com de l'altre extrem, la qual cosa també es veu reflectida en les identitats juvenils, en les lluites que es trien i en els nostres posicionaments polítics. El repte que afrontem consisteix a poder configurar referents i sentiments comuns des de l'acceptació de la diferència. Més enllà del fet que les discussions i reflexions al voltant d'allò comú esdevinguin terrenys de disputa, haurem de trobar estratègies per construir junts; si no, perdrem una de les principals batalles, de manera que no podrem diferenciar els matisos entre les diferents tensions en què ens veiem immersos com a societat.

Independentment dels discursos que siguin objecte de disputa, és clar que hi ha una forta implicació dels diferents sectors de joves en el desenvolupament social del nostre país. Posar en qüestió les decisions i accions de l'Estat ha esdevingut un assumpte quotidià, que va des de publicar sentiments i pensaments a Facebook o Twitter com detonadors de trobada i de diàleg fins a fer actes simbòlics als carrers. Cal reconèixer que la majoria dels espais d'organització estan ocupats i impulsats per joves. Restableix l'esperança pensar que en uns anys aquest serà el col·lectiu capaç de dirigir el nostre país. Els moviments socials, les accions col·lectives i qualsevol mena de procés organitzatiu són crucials i obren camí envers un Mèxic més crític, més sensibilitzat i més solidari amb les eines per deslliurar-se de l'horror a què s'enfronta. És fonamental tenir present que la construcció de pau a Mèxic ha de partir de les accions més quotidianes i del sentit comú, atorgant un paper central a la cura, l'amistat, la sororitat i la solidaritat.

SOBRE L'AUTORA

Psicòloga per l'ITESO, Universitat Jesuïta de Guadalajara, Mèxic. S'interessa pels processos col·lectius, els feminismes, la gentrificació i la relació entre la tecnologia i els afectes. Ha participat activament en diverses mobilitzacions a la seva ciutat, en l'àmbit dels feminismes i l'organització interuniversitària enfront de les desaparicions forçades. És part de l'equip de Signa Lab ITESO, laboratori d'experimentació i

investigació de xarxes.

Aquesta és una versió traduïda de l'article publicat originalment en castellà.

Fotografia #YoSoy132

© Generalitat de Catalunya